

1. JAK POZNÁME, JAK SE MÁME?

Přehled hlavních přístupů ke zkoumání kvality života

Dušan Janák , Jiří Nesiba , Lucie Sedláková

1.1 ÚVOD

Vztah vědeckého poznání na straně jedné a běžné zkušenosti na straně druhé je komplikovaný a nanejvýš komplexní. Společenské vědy přinášejí poznatky o světě, který všichni důvěrně známe, a vynášejí soudy o dění, na které už máme vytvořený názor. Polský sociolog Zygmunt Bauman (Bauman, May, 2004) vymezuje několik dimenzí, v nichž se sociologické vědění zásadně liší od každodenního vědění, ačkoli se vztahuje k týmž jevům. Vedle elementární zásady, že pro sociální vědy platí pravidla vědeckého dokazování, tj. požadavek, aby každý objev či nový poznatek bylo možné podrobit veřejnému přezkoumání a diskusi, pojmenovává Bauman další, subtilnější charakteristiky. Sociologie (potažmo sociální vědy jako celek) se snaží rozšířit perspektivu, kterou nabízí individuálně žitý svět, a překročit horizont zkušenosti každodenního životního světa jak do šířky, tak do hloubky. Rozšíření záběru spočívá v tom, že sbírá více faktů a místo jednotlivostí používá statistiku.

Prohloubení pohledu je založeno na snaze odhalit v individuálním životě působení obecnějších nadindividuálních struktur a nalézt pojítko mezi osobní biografií a historií společenského celku. S prohloubením pohledu i s rozšířením pole zkušenosti se pojí jeden důsledek, jež Bauman nazývá „oddůvěřňování důvěrného“. Míni tím právě schopnost podívat se na důvěrně známé události z úhlu, který odhaluje nové souvislosti, jež zůstávají v rutíně každodennosti utajené. Umožňuje tak např. vidět individuální pracovní úspěch či neúspěch nikoli (pouze) jako výsledek schopností jedince a vynaložené pílě, ale jako určitou strukturální dispozici danou sociálním původem člověka. Podobně je tomu např. s volbou životního partnera, rozhodnutím o uzavření či neuzavření sňatku, rozhodnutím o počtu dětí v rodině apod. Z pohledu sociálních věd jsou tyto individuální volby do značné míry strukturálně podmíněné. Obrazně řečeno, sociologie může stát u kolébky novorozence a podle charakteristik jeho rodiny s určitou mírou statistické pravděpodobnosti předpovídat, jakého vzdělání v budoucnosti dosáhne, jaké budou jeho sociální charakteristiky, výběr jeho budoucího životního partnera, jaký typ povolání bude pravděpodobně vykonávat i v jakém věku bude nejspíš usilovat o vlastní potomky (Katrňák, 2008).

O vědeckém poznání odhalujícím strukturální souvislosti je také potřeba uvažovat jako o zvláštním způsobu popisu jevů, který může být našemu prožívání reality

na hony vzdálený. Je to specifická perspektiva pohledu právě na věci, na něž máme všichni názor. Je to jiná úroveň popisu, než ze které vnímáme a uchopujeme náš žitý svět jako samotní aktéři. To, že dokážeme popsat strukturální podmíněnost volby svého povolání nebo životního partnera, nás nezabavuje pracovních trablů, placení složenek či partnerských etud. Na druhou stranu bývá vědecké a každodenní vědění vzájemně propletené a ovlivňující se na více úrovních. Této skutečnosti si povšimli teoretikové reflexivní modernizace Ulrich Beck a Anthony Giddens (např. Beck, 2004; Giddens, 1998). Podle nich je věda důležitým zdrojem dynamiky moderních společností, i když mechanismus jejího působení lze nejlépe charakterizovat jako proces vzniku nezamýšlených důsledků lidského jednání.

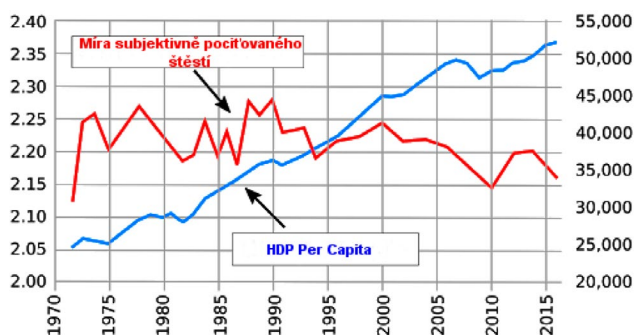
1.2 POJEM KVALITY ŽIVOTA A JEHO SUBJEKTIVNÍ A OBJEKTIVNÍ INDIKÁTORY

Pod kvalitním životem si lze představit celou řadu nejrůznějších věcí, pojetí a přístupů. V sociálních vědách i ve veřejné politice vychází většina pokusů o definici z klasické definice Světové zdravotnické organizace (WHO), podle níž je kvalita života „subjektivní vnímání vlastní životní situace ve vztahu ke kultuře, k systému hodnot, životním cílům, očekáváním a běžným zvyklostem“ (WHO, 2021). Z definice je patrný důraz na dimenzi subjektivního prožívání. Ta však není dostačující, zejména pokud se snažíme určit vnější podmínky pro subjektivně kvalitní život. Podle sociologa a ekonoma Roberta Costanzy je pocit kvality života „nepolapitelný“. Různorodé „objektivní“ a „subjektivní“ ukazatele napříč obory a s různými měřítky musejí nakonec započítat i subjektivní pohodu (angl. *subjective well-being*; Costanza, 2008).

Z výše uvedeného je zřejmý význam rozdělení indikátorů kvality života na subjektivní a objektivní. Subjektivní se zaměřují na individuální prožívání života, objektivní na skutečnosti nezávislé na tomto prožívání. Subjektivní indikátory typicky zahrnují emoční rozpoložení lidí, jejich pocit životní pohody, vnímání vlastního psychického i fyzického zdravotního stavu apod., což se nejčastěji stává předmětem zájmu psychologů a sociologů. Objektivní indikátory se zaměřují na bohatství a příjem, materiální spotřebu a dostupnost služeb, šance na vzdělání, dlouhý život či kvalitní lékařskou péči, faktory životního prostředí apod., které se stávají předmětem zájmu badatelů z širší palety disciplín, vedle sociologů např. také demografů, sociálních geografů, environmentalistů, ekonomů, urbanistů apod.

Subjektivní prožívání a objektivní indikátory spolu mohou, avšak nemusejí jednoznačně souviset. Např. tzv. Easterlinův paradox popisuje, že vztah mezi objektivní materiální životní úrovní (měřenou úrovní HDP) a subjektivní kvalitou života není lineární. Graf 1.1 přináší Easterlinovy ilustrativní údaje z USA o vývoji HDP (množství peněz protékajících v národní ekonomice) a subjektivně pocítovaného štěstí.

U mechanismů stojících v pozadí Easterlinova paradoxu jde mj. o to, že subjektivní pocit štěstí roste spolu s materiální úrovní života v chudých společnostech, které zažívají materiální vzestup. Ve společnostech s vysokou materiální úrovní života další růst materiální úrovně života již subjektivní pocit štěstí nepřináší. Jako by to souviselo s lidovou moudrostí, že kdo je sytý, víc řízků už nesní. U pocitu spokojenosti souvisejícího s materiálním příjmem jde však současně i o to, že je do značné míry

Graf 1.1 *Easterlinův paradox na příkladu USA*

Zdroj: Easterlin, 2003, vlastní zpracování

relativní veličinou, tj. závisí i na srovnání s ostatními. Vysoký příjem nás nenaplní štěstím, pokud ti, s nimiž se vědomě či nevědomky srovnáváme, mají příjem mnohem vyšší. Easterlinova zjištění a argumenty jsou dlouhodobě předmětem diskuse, kritiky i obhajoby. Probíhající debata však prokázala přinejmenším to, že subjektivní prožívání kvality života a objektivní životní podmínky nejsou v jednoduchém vzájemném vztahu a podle hodnot v jedné dimenzi nelze jednoduše usuzovat na druhou.

1.2.1 SUBJEKTIVNÍ INDIKÁTORY

Pokusy o systematické uchopení subjektivní kvality života se dočkaly rozpracování především v psychologických a sociálněpsychologických disciplínách. Američtí psychologové Edward Diener (mj. přezdívaný *Mr. Happiness*) a Martin Seligman dlouhodobě zkoumali téma štěstí a navrhli tři základní dimenze, v nichž je vhodné subjektivní pohodu (angl. *subjective well-being*) zkoumat. Jedná se zaprvé o subjektivní stav duševní pohody, zahrnující převahu pozitivních emocí (*positive affect*) a nižší poměr negativních emocí (*negative affect*), zadruhé o kognitivní (racionální) zhodnocení spokojenosti se životem (*life satisfaction*) a zatřetí o zhodnocení spokojenosti v důležitých oblastech života, jako je zdraví, volný čas, uspokojení v osobním a profesním životě (*flourishing*; Slezáčková, 2012: 25). Seligman rozpracoval typologii pěti základních stavebních kamenů trvale spokojeného života označenou zkratkou PEMRA, jež je akronymem počátečních písmen pěti dimenzí: *positive emotions* (pozitivní emoce), *engagement* (zaujetí), *relationship* (pozitivní vztahy), *meaning* (smysluplnost), *accomplishment* (úspěšný výkon; srov. Seligman, 2021).

Představy o subjektivním šťastném životě tradičně zahrnují příjemné tělesné prožitky, bezprostřední duševní prožívání a k tomu i duchovní rozměr, který dává životu hlubší smysl. Seligman (2021) rozlišuje tři pilíře šťastného života. První z nich je pilířem života příjemného, života v materiálním dostatku; druhý pilířem života zaujatého, tj. takového, kdy děláme to, co nás těší. Na rozdíl od materiálního dostatku se svého zaujetí můžeme jen těžko přejít. Třetím pilířem je pocit smysluplnosti našeho počínání.

Sociální psychologové a sociologové vedle emocionální pohody (angl. *emotional well-being*) staví jako stejně důležitý aspekt sociální pohodu (angl. *social well-being*), spojovanou např. s akceptací okolím, přínosem druhým lidem a sociální integrací.

Americký sociolog Charles Murray spatřuje možnost dlouhodobého štěstí v kombinaci pevných rodinných svazků a silných přátelských vazeb s okolím s duchovním rozměrem smyslu života a práce, která člověka naplňuje (Murray, 2014).

Podobných typologií a konceptuálních rozpracování je celá řada a docela dobře je lze spojit s intuitivními představami o kvalitním životě, z nichž koneckonců vycházejí. Výše uvedená vymezení mají spíše ilustrativní funkci, mají ukázat, které dimenze subjektivní kvality života bývají považovány za důležité a do jaké míry se v rámci sociálněvědních přístupů překrývají. Z hlediska popisu kvality života vědeckým způsobem je důležitý převod na empirické (tj. smyslově vnímatelné) indikátory. Když se podíváme na nejrůznější výše uvedené pojmy – např. na pozitivní a negativní emoce, smysluplnost života, zaujatost –, nabízí se otázka, jak je lze měřit. Jak např. přesně změřit natolik důležitou pozitivní emoci, jako je láska nebo radost?

Při pokusech o kvantifikaci se zdaleka nejčastěji spoléháme na tvrzení samotných lidí a jejich sebezařazení na určité škále na základě přímé otázky nebo sady (baterie) otázek, ačkoli je na místě se ptát, jestli je tento přístup dostatečný. Existují i nekvan- tifikující, tzv. kvalitativní, postupy, kterými zjišťujeme prožívání lidí více do hloubky. Typickou metodou je hloubkové interview, ve kterém výzkumník s komunikačními partnery dochází hlubšímu porozumění, jak prožívají určitou situaci nebo aspekty svého života (např. jeho smysluplnost). Australská socioložka Bronnie Wareová provedla pomocí rozhovorů takto založené sociologické šetření s lidmi v paliativní péči. Tyto lidi vyzpovídala z perspektivy jejich blížící se smrti ohledně toho, co jim v životě nejvíc bránilo, aby byli šťastní. Respondenti nejčastěji zmiňovali aspekty, které Wareová seskupila do čtyř kategorií: 1) žili podle očekávání druhých lidí, 2) příliš pracovali, 3) nedovolili si být šťastnější, 4) neměli odvalu vyjádřit své city (Ware, 2012).

Do hloubky prožívání jdoucí kvalitativní přístup je možné aplikovat na malé skupiny nebo např. při zkoumání určitých sociálních typů. Pokud chceme zkoumat početnější skupiny anebo mít celospolečenský záběr např. na populaci obyvatel určité země, musíme sáhnout k metodám, které sice nejdou tak do hloubky, ale s jejichž pomocí můžeme získat představu o velkých sociálních celcích.

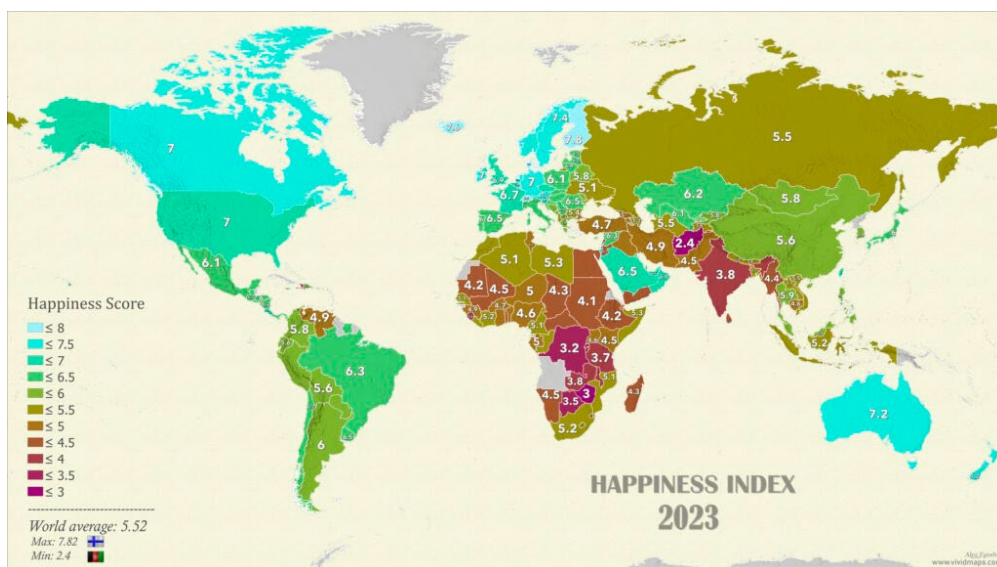
V tomto případě je nejčastěji používanou metodou dotazníkové šetření (Balestra a Sultan, 2013; Yonk et al., 2017). Tento přístup se obvykle využívá např. v souvislostech se subjektivním posuzováním vlastního zdravotního stavu. Jedním z nejrozšířenějších dotazníků je dotazník Světové zdravotnické organizace *Quality of Life* (WHOQOL). Tento dotazník se začal používat v polovině 90. let 20. století a je založen na vyjádřeních respondentů k různým aspektům vlastního zdraví – k fyzickému zdraví, psychickému zdraví (prožívání), sociálním vztahům, prostředí, fyzické nezávislosti a duchovní oblasti. V rámci těchto oblastí rozpracovaných do série dílčích indikátorů, jež v dotazníku představují výroky o zdravotním stavu, respondenti vystihují svůj stav pomocí pětibodové Likertovy škály, tj. škály s protikladnými krajními odpověďmi a neutrální středovou hodnotou (např. plně souhlasím – spíše souhlasím – ani souhlasím, ani nesouhlasím – spíše nesouhlasím – silně nesouhlasím; Čepelka 2019: 141). Za pozornost stojí, že dotazník k subjektivnímu zdravotnímu stavu sleduje indikátory týkající se širších souvislostí (sociálních vztahů, prostředí). V České republice je dotazník používán nejčastěji ve zdravotnictví u různých typů pacientů, ať už podle diagnózy nebo v různých zařízeních. Reprezentativní výsledky pro celou českou společnost k dispozici nejsou. Vzhledem k celoevropskému populačnímu trendu stárnutí společnosti se jedna

část výzkumů zaměřuje na seniorskou populaci (Tišanská, Kožený, Csémy, 2021). Starší výzkum Dragomirecké (2007) týkající se pražské seniorské populace ukázal např. to, že život bez partnera v některých oblastech kvalitu života snižuje, že vliv na subjektivní kvalitu života má jak úroveň hmotného zabezpečení, tak výška dosaženého vzdělání. Mít partnera, dobré hmotné zabezpečení a vzdělání koreluje s vyšší pocítovanou kvalitou života. Tyto proměnné však nediferencují respondenty v otázce postojů ke smrti. Jako by se potvrzovala lidová moudrost, že před smrtí jsou si všichni rovni.

Více než deset let probíhá každoroční šetření, jehož výsledkem je zpráva o subjektivním štěstí občanů v jednotlivých zemích, tzv. *World Happiness Report* (Zpráva o světovém štěstí). Zpráva je publikací organizace *Sustainable Development Solutions Network*, která vychází z údajů průzkumu veřejného mínění *Gallup World Poll* a je publikována jednou ročně od roku 2012. Zpráva o světovém štěstí odráží celosvětově větší pozornost věnovanou štěstí a blahobytu jako kritériím pro vládní politiku. Vyjádření respondentů o spokojenosti se životem v rozličných oblastech dává do souvislosti s různými objektivními indikátory (např. s HDP, nadějí na dožití ve zdraví, mírou korupce apod.; <https://worldhappiness.report/>). Podle výsledků za poslední tři roky je Česká republika na 18. místě v celkovém hodnocení. V některých položkách, jako je např. pocítované bezpečí, jsme na tom lépe, v položkách týkajících se pocítované svobody o něco hůře. Podíváme-li se na celosvětovou mapu (mapa 1.1), lidé v severní Americe, Austrálii a západní Evropě vykazují vyšší míru pocítovaného štěstí než v Africe a v jihovýchodní Asii, kde jsou souhrnné indexy pocítovaného štěstí nejnižší.

Dalším z mezinárodně používaných dotazníků je evropský dotazník pro zjišťování kvality života v rámci Evropského průzkumu kvality života (*European quality of life survey* – EQLS). EQLS je monitorovacím nástrojem, který od roku 2003 ve čtyř- až pětiletých intervalech zjišťuje pomocí přibližně stovky otázek kvalitu života v zemích Evropské unie. Indikátory zahrnují vedle celkové subjektivní pohody (*well-being*) také environmentální

Mapa 1.1 *Míra indexu štěstí ve světě v roce 2023*

Zdroj: <https://vividmaps.com/happiest-countries-worldwide/>

a sociální aspekty, jako je např. kvalita veřejných služeb, bydlení či vyváženost pracovních a mimopracovních (rodinných, volnočasových) aktivit (<https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys>). Poslední šetření proběhlo v roce 2016 a jeho výsledky jsou tak už poněkud neaktuální. Výhodou EQLS nicméně je snadný přístup k primárním datům prostřednictvím uvedené internetové stránky.

V ilustrativním výčtu způsobů měření subjektivních indikátorů kvality života bychom mohli dlouze pokračovat. Tři výše uvedené **standardizované nástroje** (WHOQOL, *World Happiness Report*, EQLS) jsou však na tomto místě dostačující, neboť prezentují přístupy, které jednak vycházejí ze tří odlišných konceptů (zdraví, štěstí, šířeji pojatá kvalita života), jednak jsou osvědčené dlouholetým používáním a zároveň umožňují provádět mezinárodní komparace. Mimo to také platí, že většina přístupů ke zkoumání kvality života pomocí subjektivních indikátorů se snaží o propojení individuální spokojenosti se životem s objektivními indikátory, tj. s hledáním objektivních podmínek pro spokojený život. Doplnění platí obousměrně. Šetření zaměřená na objektivní ukazatele bývají nezřídka doplňována zjišťováním subjektivní spokojenosti.

1.2.2 OBJEKTIVNÍ INDIKÁTORY

Příkladem takového výzkumu je vedení evropské statistiky o příjmu a životních podmínkách obyvatel evropské unie EU-SILC (*European Union statistics on income and living conditions*). V Česku jej od roku 2005 provádí Český statistický úřad. Ačkoli je statistika vedena na základě dotazování jednotlivců, jednotkou šetření, která je pro účely sběru dat reprezentativně vybírána, je byt a dotazování se vede v bytě ve třech stupních: za byt, za společně hospodařící domácnost a za jednotlivce starší 16 let. „Účelem šetření je získávat reprezentativní údaje o příjmovém rozdělení jednotlivých typů domácností, údaje o způsobu, kvalitě a finanční náročnosti bydlení, vybavenosti domácností předměty dlouhodobého užívání a o pracovních, hmotných a zdravotních podmínkách dospělých osob žijících v domácnostech. Sesbíraná data slouží k výpočtu ukazatelů peněžní a materiální chudoby, intenzity ekonomické aktivity a úrovně sociálního vyloučení. Neméně důležitým cílem je získat data, která poskytnou potřebné informace jak pro směřování sociální politiky státu v oblastech, jako je nezaměstnanost, sociální péče, daňový systém apod., tak i pro hodnocení dopadu přijatých opatření.“ (ČSÚ, <https://www.czso.cz/csu/czso/zivotni-podminky-eu-silc-metodika>) Součástí dotazování na úrovni jednotlivců jsou subjektivní indikátory životní spokojenosti, pocíťovaná intenzita problémů, vnímání sociálního vyloučení či pocity osamělosti, štěstí apod.

Mezi nejznámější míry objektivních indikátorů užitečné pro mezinárodní srovnání na de facto celosvětové úrovni patří index lidského rozvoje (*Human Development Index* – HDI), který používá Organizace spojených národů, indikátory světového rozvoje (*World Development Indicators* – WDI), které využívá Světová banka, nebo index lepšího života (*Better Life Index* – BLI), s nímž pracuje Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Podle HDI patří Česká republika mezi velmi rozvinuté země s pozicí na 32. místě ze 191 zemí. WDI přináší spíše baterii několika desítek indikátorů založených na údajích z mezinárodních statistik, které nelze jednoduše slučovat do souhrnného indexu. Nalézají se tu natolik rozdílné indikátory, jako je např. počet bankomatů na 100 000 dospělých osob (těch má česká společnost k dispozici méně než

ostatní země V4) nebo rovnoměrnost rozložení bohatství ve společnosti pomocí Giniho koeficientu (Česká republika má pro změnu nejrovnoměrnější rozložení příjmů v rámci V4, i když Slovensko je jen těsně nad ní) či produkce emisí CO₂ na obyvatele (v tom Česká republika ostatní země V4 převyšuje). V rámci zemí OECD a použití BLI se Česká republika řadí k průměru a v rámci V4 své sousedy mírně převyšuje. Tyto indexy usilující o mezinárodní srovnání platí svou daň za komparovatelnost v podobě velmi hrubých indikátorů. Díky nim se můžeme podívat na svět tak trochu jako na globus, na němž např. zřetelně uvidíme, která země je menší než jiná. Jednotlivé země můžeme seřadit podle povšechných kritérií uvedených indexů podobně, jako je lze v zeměpisu seřadit podle průměrné nadmořské výšky nebo délky vodních toků či zastavěné plochy. O samotné zemi v její specifčnosti se mnoho podrobností nedozvíme.

Indexové přístupy, které se snaží o kumulativní vyjádření různých aspektů kvality života v rámci jednoho ukazatele, se používají i na úrovni států. V České republice je jedním z nejznámějších indexů index Obce v datech (vytvořený stejnojmennou společností a agenturou Deloitte), který je založen na údajích z veřejně dostupných dat a vypočítává se pro obce s rozšířenou působností. Index je vytvořen ze zhruba tří desítek indikátorů týkajících se zdraví a životního prostředí (např. délky života), materiálního zabezpečení (např. bydlení, nezaměstnanosti) a vzdělání (např. dostupnosti škol různého typu), služeb (např. dostupnosti bankomatů) a indikátorů sociálních vztahů (např. počtů místních spolků, volební účasti; Čepelka, 2019: 140). Tento přístup je sice vhodný pro sestavování žebříčků, ale potýká se s celou řadou problémů. V technické rovině jde o výběr a váhu jednotlivých indikátorů. Metodologicky podstatnější je však námitka, zda nedochází ke slučování neslučitelného a na jeden ukazatel se nepřevádí kvalitativně odlišné, a tudíž nepřevoditelné vlastnosti.

Nejdůležitější organizací, jež dlouhodobě a systematicky sbírá údaje týkající se české společnosti, je bezpochyby Český statistický úřad. Kromě sociálních dat produkuje také řadu cenných analýz k nejrůznějším aspektům života. V rámci publikace *Tendence a faktory makroekonomického vývoje a kvality života v České republice v roce 2013* zpracoval autorský tým poměrně rozsáhlou kapitolu „Vybrané parametry kvality života“. Autoři se snažili z dostupných datových zdrojů vybrat ty oblasti, „které souvisejí s nejvíce preferovanými životními hodnotami obyvatel České republiky, resp. lidmi obecně. Jsou to zdraví, práce, rodina, bydlení, vzdělání, bezpečnost, volný čas, atd.“ (Dubská, Kučera, 2014: 44). Kromě uvedených oblastí sem patří také příjmy a riziko chudoby a sociálního vyloučení, v rámci volnočasových aktivit šlo o kulturní spotřebu a cestování.

Nejaktuálnější a nejpropracovanější přehled indikátorů pro měření kvality života vytvořil v letech 2016 až 2018 pro Úřad vlády kolektiv expertů z různých oblastí. (Maussen a kol., 2018) Strukturace oblastí pro zachycení kvality života v České republice vychází z doporučení OECD, která byla adaptována pro podmínky České republiky. Kvalitu života bylo navrženo měřit v 11 oblastech: 1) příjem a bohatství, 2) zaměstnanost, 3) bydlení, 4) zdraví, 5) sladování pracovního a soukromého života, 6) vzdělávání, 7) mezilidské vztahy, 8) občanská angažovanost a dobré vládnutí, 9) životní prostředí, 10) bezpečnost, 11) osobní pohoda. Indikátory jsou provázány se strategickými cíli rozvoje České republiky a jsou koncipovány tak, aby bylo možné z pohledu veřejné správy monitorovat vývoj v jednotlivých oblastech. Indikátorový rámec je navržen takovým způsobem, aby pomocí něj bylo možné jednou za dva až tři

roky provést přehled stavu ve všech oblastech a vytvořit zprávu o kvalitě života podle jedné metodiky.

Gestorem této aktivity je Ministerstvo životního prostředí a poslední *Zpráva o kvalitě života a její udržitelnosti: Vyhodnocení naplňování Strategického rámce Česká republika 2030* je z roku 2021 a je dostupná na stránkách nejen příslušného ministerstva, ale i dalších vládních orgánů. Pro ilustraci z ní vybereme několik indikátorů pro oblasti materiální životní úrovně, životního prostředí a veřejné správy. Tak např. podíl domácností s extrémní ekonomickou zátěží, tedy těch, které na bydlení vynakládají více než 40 % svých čistých disponibilních příjmů, se od roku 2015 snížil. Vnímání naléhavosti řešení problémů životního prostředí roste, zatímco spokojenost s životním prostředím klesá. Ve vnímání korupce je česká společnost pod průměrem EU. Další zpráva by měla být předložena ministrem životního prostředí vládě do konce roku 2023.¹ Indikátorový rámec zohledňuje jak objektivní, tak subjektivní indikátory kvality života. V každé z 11 oblastí je navrženo mezi 10 a 20 indikátory, s výjimkou oblasti osobní pohody, kde jsou navrženy pouze čtyři indikátory. Většinu dat pro jednotlivé indikátory lze „vyzobat“ z pravidelných národních i mezinárodních šetření výzkumného charakteru nebo ze statistik vedených u nejrůznějších institucí a organizací. Jedná se o tak různorodé zdroje dat, jako je výše uvedený EU-SILC, data Českého hydrometeorologického ústavu či v podstatě dobrovolné sčítání ptáků České ornitologické společnosti, které je spontánní odbornou iniciativou realizovanou na základě participace dobrovolníků. Přehled indikátorů je formou tabulek shrnutý v kolektivní publikaci (Mausssen a kol. 2018) a je snadno dostupný na internetu.² Výhodou takto koncipovaného přehledu podle stejného indikátorového rámce je možnost sledovat vývoj v čase. Vztahovat se ke stejnému výkladovému rámci přináší výhodu porovnatelnosti. Jako každý rámec však i tento některé aspekty přirozeně upřednostňuje a jiné upozaduje a je vhodné, aby byl doplněn o další pohledy. Samotné indikátory jednak nemají výpovědní hodnotu samy o sobě, ale až v souvislosti s dalšími, jednak všechna data zachycující skutečnost vždy vyžadují interpretaci, a to tím spíš, čím více jich je k dispozici.

1.3 SHRNUÍ

Vztah mezi vědeckým poznáním a každodenními zkušenostmi představuje složitý a komplexní fenomén. Sociální vědy nám umožňují nahlédnout na svět, který známe z běžného života, a hodnotit události, na něž máme už předem vytvořené názory. Zygmunt Bauman rozlišuje mezi sociologickým poznáním a každodenním chápáním, přestože se obě perspektivy zabývají podobnými jevy. Bauman kromě vědeckého dokazování identifikuje i další charakteristiky sociologického poznání, jako je rozšíření perspektivy a prohloubení pohledu. Sociologie se snaží rozšířit náš pohled na individuální život a odhalit spojení mezi osobní biografií a společenskou historií. Sociální

1 Příslušné dokumenty jsou přehledně publikované na stránkách ministerstva průmyslu a obchodu: <https://www.mpo.cz/cz/prumysl/prumysl-a-zivotni-prostredi/udrzitelny-rozvoj/hodnotici-zpravy-implementace-cr-2030-a-agendy-2030-byly-schvaleny--259640/> [online]. [cit. 5. 6. 2023].

2 <https://www.cr2030.cz/strategie/wp-content/uploads/sites/2/2018/07/Kvalita-%C5%BEivota-Souhrnn%C3%A1-zpr%C3%A1va.pdf>

index naznačuje, že Česká republika zlepšila svou pozici ve světovém srovnání zemí. Graf ilustruje vývoj s předpovědí do roku 2028, přičemž Česká republika směřuje téměř ke stagnaci. Sociální index měří tři sekce včetně HDI, který hraje důležitou roli v hodnocení zdraví obyvatel. Tyto nástroje pomáhají identifikovat silné a slabé stránky, což umožňuje tvůrcům politiky prioritizovat intervence a politiku podporující svobodu tisku, transparentnost a lidský rozvoj.

Kvalita života je komplexní termín, jehož definice se liší podle různých perspektiv. Ve společenských vědách a veřejné politice často vycházíme z definice Světové zdravotnické organizace, která chápe kvalitu života jako „subjektivní vnímání vlastní životní situace ve vztahu ke kultuře, hodnotovému systému, životním cílům, očekáváním a běžným zvyklostem“. Sociolog a ekonom Robert Costanza zdůrazňuje, že pocit kvality života je „nepolapitelný“ a subjektivní pohoda hraje klíčovou roli. Kvalitu života lze posuzovat pomocí subjektivních a objektivních indikátorů. Mezi subjektivní indikátory patří emocionální rozpoložení, pocit životní pohody a vnímání zdraví. Objektivní indikátory se zaměřují na bohatství, příjem, vzdělání, životní prostředí atd. Easterlinův paradox naznačuje, že vztah mezi HDP a subjektivní kvalitou života není lineární. Subjektivní prožívání a objektivní indikátory nemusejí být jednoznačně propojeny. Američtí psychologové Seligman a Diener zkoumali tři aspekty subjektivní pohody: pozitivní emoce, racionální hodnocení života a spokojenost v důležitých oblastech. Představy o šťastném životě podle Seligmána zahrnují tři pilíře: příjemné tělesné prožitky, angažovaný život a pocit smysluplnosti. Sociologové zdůrazňují sociální pohodu spojenou s akceptací okolím a pevnými mezilidskými vazbami. Easterlinův paradox a rozdíl mezi subjektivním a objektivním měřením kvality života ukazují na složitost této problematiky.

1.4 OTÁZKY K TÉMATU POSUZOVÁNÍ A MĚŘENÍ KVALITY ŽIVOTA

1. Jak zní definice kvality života podle Světové zdravotnické organizace (WHO), z níž vychází většina pokusů o vymezení kvality života v sociálních vědách i ve veřejné politice?
2. Co jsou to subjektivní a objektivní indikátory kvality života?
3. Co je to tzv. Easterlinův paradox?
4. Charakterizujte různé typologie subjektivních dimenzí kvality života podle Seligmána.
5. Jaké tematické oblasti pokrývá dotazník Světové zdravotnické organizace *Quality of Life* (WHOQOL)? Odkdy se tento dotazník používá?
6. Co je to tzv. *World Happiness Report*?
7. Charakterizujte Evropský průzkum kvality života (*European quality of life survey – EQLS*).
8. Co je to indexový přístup k měření kvality života? V čem spočívají jeho silné a slabé stránky? Jmenujte některé mezinárodně a národně (v ČR) používané indexy.
9. Kdo, kde a za jakým účelem realizuje šetření EU-SILC?
10. Kterých 11 oblastí pokrývá aktuální metodika Úřadu vlády pro posuzování kvality života v ČR?

1.5 POUŽITÉ ZDROJE

- BALESTRA, Carlotta a SULTAN, Joyce. (2013). Home Sweet Home: The Determinants of Residential Satisfaction and It's Relation with Well-Being. Working Paper. OECD Statistics Working Paper Series, 2013(5). Dostupné z: <https://doi.org/10.1787/5jzbcx0czc0x-en>
- BAUMAN, Zygmunt a MAY, Tim. (2004). *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- BECK, Ulrich. (2004). *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. POST. Praha: Sociologické nakladatelství.
- COSTANZA, Robert a kol. (2008). An Integrative Approach to Quality of Life Measurement. *Research, and Policy*. S.A.P.I.E.N.Z.A (1)1. [online]. Dostupné z: <https://journals.openedition.org/sapiens/169>
- CZECH REPUBLIC – World Happiness Index. In: *Countryeconomy.com* [online]. © 2023 [cit. 26. 11. 2023]. Dostupné z: <https://countryeconomy.com/demography/world-happiness-index/czech-republic>
- ČEPELKA, Oldřich. (2019). Výzkumné studie a indexy pro hodnocení kvality života seniorů a aktivního stárnutí. *Demografie*, 61(2): 137–148.
- DUBSKÁ, Drahomíra a KUČERA, Lukáš. (2014). „4. Vybrané parametry kvality života“. In: *Tendence a faktory makroekonomického vývoje a kvality života v České republice v roce 2013*, 44–70. Český statistický úřad. [online]. [cit. 12. 10. 2023]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20549839/32019214a04.pdf/69443b4d-947f-4866-abbe-80a9fa1b9915?version=1.0>
- DRAGOMIRECKÁ, Eva. (2007). *Prediktory kvality života ve vyšším věku*. (disertační práce). Praha: Univerzita Karlova.
- EASTERLIN, Richard A. (2003). Explaining happiness. *Proc. Natl. Acad. Sci.*, 100(19), 11176–11183. (16. září 2003). Dostupné z: <https://doi.org/10.1073/pnas.1633144100>
- GIDDENS, Anthony. (1998). *Důsledky modernity*. Post. Praha: Sociologické nakladatelství.
- KATRŇÁK, Tomáš. (2008). *Spříznění volbou?: Homogamie a heterogamie manželských párů v České republice*. Studie. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- MAUSSEN, Jana a kol. (2018). *Souhrnná zpráva o měření kvality života v ČR*. Úřad vlády ČR, Odbor pro udržitelný rozvoj.
- MOŽNÝ, Ivo. (2002). *Česká společnost: nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál.
- MURRAY, Charles. (2014). *Štěstí lidu*. Praha: Dauphin.
- RYŠAVÝ, Dan a FIEDOR, David (eds.). (2023). *Fakta a trendy v současné české společnosti: jak se neztratit v datech*. Studijní texty. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.
- SELIGMAN, Martin. (2014). *Vzkvétání*. Brno: Jan Melvil Publishing.
- SLEZÁČKOVÁ, Alena. (2012). *Průvodce pozitivní psychologií. Nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada.
- Social Progress Imperative. (2022). *Czechia*. [online]. [cit. 23. 11. 2023]. Dostupné z: <https://www.socialprogress.org/?code=CZE&tab=2>

- TIŠANSKÁ, Lýdie, KOŽENÝ Jiří a CSÉMY, Ladislav. (2021). Odhad kvality života seniorů. Dotazník WHOQOL-AGE. *Československá psychologie 2021*, roč. LXV, č. 1, 2021. 10.51561/cspsych.65.1.60
- WARE, Bronnie. (2012). *Čeho před smrtí nejvíce litujeme*. Praha: Portál.
- WHO (2021). *What quality of life?* [online]. Dostupné z: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/54358>
- YONK, Ryan M., SMITH, Josh T. a WARDLE, Arthur R. (2017). Building a Quality of Life Index. *Quality of Life and Quality of Working Life*, (May). 10.1080/09603120500292279